

Els orfes de la Guerra Civil a Granollers

Carme Giménez Avellana

159

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 159-172

Resum: A l'Arxiu Municipal de Granollers hi ha un centenar d'expedients de sol·licitud d'ajut per orfenesa a causa de la Guerra Civil i un nombre similar de fitxes vinculades a aquests expedients, generats a partir del decret de 23 de novembre de 1940, pel qual el Govern espanyol assumia la protecció dels orfes a conseqüència de la guerra. Aquest fons permet documentar l'existència a Granollers d'un nombre considerable de nens i nenes orfes a causa de la guerra i de la repressió durant la immediata postguerra. El seu estudi permet complementar la recerca que s'ha portat a terme sobre el cost humà de la Guerra Civil a Granollers. En aquest article s'explica l'esmentat decret, que donà origen al cens d'orfes, es descriu la documentació relativa a aquest cens que es troba a l'Arxiu Municipal de Granollers i es presenten els primers resultats del seu estudi, que s'han pogut complementar amb alguns testimonis directes dels protagonistes d'aquesta història.

Paraules clau: orfes, Guerra Civil, Granollers, Arxiu Municipal de Granollers.

Abstract: In the Municipal Archive of Granollers there are about one hundred application files to help orphans from the Civil War, and a similar number of cards linked to these files. These originated from the decree of November 23 1940, by which the Spanish government assumed the protection of orphans that were a result of the Spanish Civil War. This documentation supplies documentary evidence of the existence in Granollers of a considerable number of children orphaned in Granollers because of the war and the repression during the immediate postwar period. The study of this documentation complements the research that has been done into the human cost of the Civil War in Granollers. This article explains the aforementioned decree that gave rise to the census of orphans, describes the documentation relating to this census that can be found at the Municipal Archive of Granollers and presents the first results of the study, which has been supplemented by some testimonies from the main people in this story.

Key words: orphans, Spanish Civil War, Granollers, Municipal Archive of Granollers.

Data de recepció: gener 2015; versió definitiva: març 2015

1. Introducció

Sobreviure a la postguerra no va resultar fàcil per als nens i nenes que havien quedat orfes durant la Guerra Civil. La seva curta edat, i una infantesa marcada per la desaparició tràgica del pare —o, a vegades, del pare i la mare—, no els permetia enfrontar-se amb la maduresa necessària a unes circumstàncies difícils i a un ambient hostil com el que van viure durant la immediata postguerra. Ells han estat els grans oblidats de la història de la guerra. Aquest article pretén contribuir a esmenar aquest oblit amb una primera aproximació als nens i nenes orfes de la Guerra Civil a Granollers.

La Guerra Civil a Granollers i, en concret, el cost humà derivat de la guerra i de la immediata postguerra han estat estudiats de forma rigorosa,¹ però fins ara no s'ha posat atenció en les conseqüències que la guerra i la repressió de la postguerra van tenir per als nens i nenes que van perdre els seus pares. Aquest article vol posar llum en aquesta part de la història de la postguerra, que no havia estat analitzada fins al moment, a partir de la documentació relativa al cens d'orfes de la Guerra Civil que es troba a l'Arxiu Municipal de Granollers. En un primer apartat de l'article, s'explicarà el decret que donà origen al cens d'orfes; a continuació es descriurà la documentació relativa a aquest cens que es troba a l'Arxiu; en el següent apartat es presentaran els primers resultats del seu estudi, i finalment, com a complement, es relataran les vivències d'alguns dels protagonistes d'aquesta història a partir del seu testimoni.

2. L'origen del cens d'orfes de la Guerra Civil

L'origen del cens d'orfes de la Guerra Civil es troba en el decret de 23 de novembre de 1940 sobre «Protección del Estado a los Huérfanos de la Revolución Nacional y de la Guerra».² Aquest decret, que identificava la «Revolución Nacional» amb l'aixecament del 18 de juliol de 1936 contra la Segona República, s'inscrivía en les mesures decretades pel Govern del general Franco perquè «el homenaje a los que han satisfecho tributo de heroísmo, sangre o dolor, tome los perfiles concretos de una efectiva protección nacional».³ Segons el pròleg de l'esmentat decret: «Atendiendo a los huerfanos de la Revolución y de la Guerra, eleva el Estado sus sufrimientos a la calidad de

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 159-172

¹ Vegeu Joan Garriga *et al.*, *Granollers 1936-1939: Conflicte revolucionari i bèl·lic*, 2 vol., Vilassar de Mar, Oikos-Tau, 1989-1990; Joan Garriga, *Granollers: el bombardeig de 1938*, col·l. Coneguem Granollers, 4, Ajuntament de Granollers, 2002; Joan Garriga, *Granollers, caciquisme i fractura democràtica (1848-1939)*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003; Joan Garriga, *Franquisme i poder polític a Granollers*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2004.

² *Boletín Oficial del Estado*, núm. 336, 1/12/1940, p. 8253-8255.

³ *Ibidem*.

Servicios prestados a la Patria, sustrae los huérfanos a todos los riesgos del abandono y, cuidando con esmero de su formación educativa, les capacita para ser, en su día, activos servidores de una España justa a la que harán, de seguro, ofrenda de sus sacrificios.»

Tanmateix, i d'acord amb l'esperit de la consigna franquista «Patria, justícia y pan», la protecció del decret s'establia de forma genèrica per a l'orfanat derivada de «la Revolución Nacional y la Guerra», sense distinció de les causes concretes que l'havien motivat ni del bàndol en què haguessin militat els pares: «En ningún caso será ampliada la investigación para esclarecer el motivo concreto del desamparo ni el desigual grado de gloria o la simple carga de dolor que hacen necesario el remedio. Como desprovista de sentido hereditario, la culpa de cualquier proceder antinacional cesa ante el huérfano precisado de la ayuda común, y no cabe, junto a él, otra medida que la abierta generosidad de asegurar, para el mejor Servicio de la Nación, la promesa que su juventud encierra.»

En l'article primer de l'esmentat decret es disposa que l'Estat assumeix la protecció dels menors de 18 anys que, per causa directament derivada de la «Revolución Nacional y de la Guerra», haguessin perdut els pares o les persones que es feien càrrec de la seva subsistència i en tenien cura, i que no disposessin de mitjans econòmics propis per a la subsistència o de parents obligats a mantenir-los. La protecció també es dispensaria més enllà dels 18 anys si per raó de malaltia o defecte físic l'orfe no pogués treballar, i també durant el temps necessari per acabar una carrera o aprendre un ofici. Quedaven exclosos de la protecció del decret aquells que, en virtut de les circumstàncies descrites, ja tenien dret a un auxili o pensió, però si aquests ajuts eren inferiors als que atorgava el decret, aquest podria aplicar-se per suplir-ne la deficiència.

Els ajuts econòmics anirien a càrrec del Fondo de Protección Benéficosocial i haurien de subvenir a la subsistència i l'educació dels nens i nenes orfes. Cal destacar que, quant a l'educació, el decret precisava que s'havia de «prestar el más vigilante cuidado a su proceso formativo, al objeto de que éste se verifique en condiciones de adhesión a los ideales y principios profesados por el Estado». Per tant, és clar que els objectius del decret eren dos: d'una banda, l'ajut econòmic als orfes de guerra, i, de l'altra, el seu sotmetiment al control de l'Estat.

Tant l'aprovació dels ajuts econòmics com la quantia i, en general, tota l'aplicació del decret es posaven en mans d'un nou organisme, l'«Obra Nacional de Protección a los Huérfanos de la Revolución y de la Guerra», que depenia de l'autoritat del «Ministro de la Gobernación» i que quedava enquadrada en la «Dirección General de Beneficencia y Obras Sociales». De l'«Obra Nacio-

nal de Protección a los Huérfanos de la Revolución y de la Guerra», al seu torn, dependrien les «Juntas Provinciales de Beneficiencia y las Delegaciones del Auxilio Social» establertes en els municipis.

Finalment, el decret establia que la cura i custòdia dels orfes seria exercida segons la prelación següent: 1) la mare, en cas d'orfanat paterna, o el parent a qui corresponguin les funcions; 2) persones de reconeguda moralitat, que asseguressin l'educació en un ambient familiar irreprotxable «desde el triple punto de vista religioso, ético y nacional» (és a dir famílies afins al nou règim); 3) els establiments i serveis de l'Auxilio Social del Movimiento; 4) els establiments benèfics fundats per les corporacions públiques o les entitats de beneficència privada. En el cas que faltessin els pares i/o una llar familiar, es prioritza, doncs, la inserció dels infants en una família i es deixava com a darrer recurs les entitats de beneficència.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 159-172

3. La documentació del cens d'orfes de l'Arxiu Municipal de Granollers

El 14 de maig de 1941, l'Ajuntament de Granollers, mitjançant un ban de l'Alcaldía, donava a conèixer la creació del «censo de todos los menores de 18 años, varones y hembras, que por causa directamente derivada de la Revolución Nacional y de la guerra, hayan perdido a sus padres o a las personas a cuyo cargo corrían su subsistencia y cuidado, y carezcan al propio tiempo de medios propios de fortuna o de personas obligadas a prestarles alimentos conforme las leyes Civiles» i invitava els que es trobaven en aquests casos a inscriure's a l'Ajuntament en un termini màxim de tres dies, fins al 17 de maig de 1941 a les 12 del migdia. Tanmateix, el termini per tramitar els ajuts es va prorrogar, atès que les sol·licituds porten data de 1944 i 1945.

A l'Arxiu Municipal de Granollers es conserven un total de 104 expedients d'aquestes tramitacions i les corresponents fitxes elaborades de cadascun dels orfes per als quals es va sol·licitar l'ajut econòmic. També s'hi conserven còpies de documents tramesos al president de la Junta de Beneficiencia del Gobierno Civil de Barcelona, on es relacionen 11 orfes més, sense que es tingui constància de la corresponent sol·licitud de pensió.

Les fitxes estan ordenades alfabèticament. Hi consten el nom i cognoms de l'orfe o l'òrfena, el lloc i la data de naixement, el nom i cognoms dels pares, el tipus d'orfenesa —parcial (si ho era de pare) o total (si ho era de pare i mare)—, els estudis o la feina de l'orfe, i les seves aspiracions professionals. També hi constava el nom de la persona sol·licitant, ja fos la mare, un familiar o preceptor, amb dues caselles per anotar-hi la seva riquesa i moralitat (vegeu figura 1).

96

Gobierno Civil de Barcelona *P 1704* Obra Nacional de Protección a los Huérfanos de la Revolución y de la Guerra

Partido Judicial de GRANOLLERS Ayuntamiento de GRANOLLERS

Huérfano: Apellidos SENTIS PUIG Nombre ERNESTO 126

Naturaleza Barcelona

Fecha de nacimiento 5 agosto 1941

Nombre del padre Ernesto Sentís Castellví

Nombre de la madre María Puig Pichart (viviente)

Fecha de la instancia 14 noviembre 1945 domicilio Rech, 24

Clase de orfandad y su origen parcial. El padre falleció el 31 enero 1943, en la prisión de la bundra (Tarragona)

Estudios o trabajos del huérfano va escuela

Aspiraciones estudiar Comercio

Perceptor MARIA PUIG PICHART

Parentesco con el huérfano madre Riqueza negativa

Moralidad buena

Fecha de la baja Causa

163

Figura 1. Fitxa del cens d'orfes de Granollers (Font: Fons Ajuntament de Granollers / Arxiu Municipal de Granollers)

Els expedients estan classificats per ordre numèric i consten de l'imprès de sol·licitud i la documentació exigida per poder optar a l'ajut. L'imprès de sol·licitud és un document de l'«Obra Nacional de Protección a los Huérfanos de la Revolución y de la Guerra» adreçat a la «Junta Provincial de Beneficiencia de Barcelona» per la persona sol·licitant, que en la majoria dels casos és la mare. En alguns casos, en comptes de la signatura tan sols hi consta l'empremta digital de la persona sol·licitant. Hi consten també certificats de naixement de l'orfe o òrfena i dels germans, si era el cas, de defunció del pare (en alguns casos hi consta molt breument la causa de la mort), de l'Ajuntament de no tenir cap bé material, de convivència i de residència de la família. També hi consta un document acreditatiu que el nen o nena orfe anava a escola, signat pel director o directora, i finalment un document signat per la mare, familiar o tutor en què es donava compte de les aspiracions professionals dels orfes. En alguns expedients s'inclou documentació complementària sobre les causes o els motius de la mort del pare: certificats de sentències de mort de tribunals de guerra derivats de judicis sumaríssims, certificats mèdics de defunció, telegrams i també testimonis de persones coneixedores de la família.

Tota aquesta documentació és consultable a l'Arxiu Municipal de Granollers, juntament amb els testimonis enregistrats de quatre d'aquests orfes: Narcisa Saló Baucells, Josep M. Pou Riera, Núria Garrell Gordi i Ernest Sentís Puig.

4. Primers resultats de la recerca

164 De l'anàlisi d'aquesta documentació s'ha pogut establir un registre d'un total de 171 orfes de la Guerra Civil a Granollers, dels quals 148 ho eren de pare i 21 de pare i mare; en dos casos no consta el tipus d'orfenesa.

Com es veu a la taula 1, el nombre de nenes òrfenes (99) va ser més alt que el de nens (72). La majoria dels nens i nenes orfes (60 %) estaven compresos en la franja d'edat entre 7 i 12 anys, i consta que gairebé tots (91 %) anaven a l'escola. De la resta, trobem un 10 % d'edats inferiors a 7 anys, la majoria dels quals (61 %)⁴ també anaven a escola, i un 30 % d'edats superiors a 12 anys, dels quals només un 42 % anaven a l'escola. D'alguns dels nens i nenes orfes dels quals no consta que anessin a l'escola, sabem que treballaven, especialment les nenes, en el tèxtil (7) o bé com a minyones (3) o mainaderes (2). Dels nens, consten 2 aprenents i 2 en el tèxtil, de manera que més de la meitat d'aquests nens i nenes que treballaven ho feien en una fàbrica tèxtil, que aleshores a Granollers encara era el sector industrial més important. D'aquests orfes que treballaven, 3 eren orfes de pare i mare.

Pel que fa a les causes de la mort dels pares (taula 2), gairebé en un 40% dels casos van ser accions als fronts de guerra, sobretot als del Segre (10), l'Ebre (6) i Terol (5),⁵ i si hi afegim les defuncions per ferides o malalties concretes en el front de guerra el percentatge arriba pràcticament al 60 %. Un 14 % corresponen a morts en bombardejos: un total de 9 en el bombardeig de Granollers del 31 de maig de 1938,⁶ 3 persones en el bombardeig de Barcelona del 7 de desembre de 1937, 2 a Granollers en el bombardeig del 26 de gener de 1939, 1 a la Garriga i 1 a Almeria.

Un altre capítol important de les causes de mort correspon a la repressió, que en total (sumant la del bàndol republicà i la del franquista) suposa un 22 % de les defuncions. A causa de la repressió revolucionària hi ha 10 morts, que en la documentació consten com a «asesinado por los rojos» o

⁴ Entre 4 i 6 anys, consta que anaven a escola un total d'11 nens i nenes orfes (69 %).

⁵ Els casos restants corresponen a accions de guerra a Extremadura (3), Tremp (2), Pons (2) i la Seu d'Urgell (2).

⁶ Aquest bombardeig va provocar la mort de 224 persones i 165 ferits. Vegeu Joan Garriga, *Granollers: el bombardeig de 1938*, col·l. Coneguem Granollers, 4, Ajuntament de Granollers, 2002, p. 6.

Taula 1. Edat i sexe dels orfes de la Guerra Civil a Granollers

Edat	Nens	Nenes	Total	%
0	0	0	0	-
1	0	0	0	-
2	0	0	0	-
3	0	2	2	1,2
4	2	1	3	1,8
5	1	2	3	1,8
6	5	5	10	5,8
	8	10	18	10,5
7	6	12	18	10,5
8	3	16	19	11,1
9	8	8	16	9,4
10	5	9	14	8,2
11	11	7	18	10,5
12	6	10	16	9,4
	39	62	101	59,1
13	7	6	13	7,6
14	6	6	12	7,0
15	6	5	11	6,4
16	2	7	9	5,3
17	4	2	6	3,5
20*	0	1	1	0,6
	25	27	52	30,4
Totals	72	99	171	100,0

Font: elaboració pròpia a partir de les fonts esmentades en el text.

* Es tracta d'una nena òrfena de pare i mare que, a més, estava impossibilitada.

Taula 2. Causes de la mort dels pares

Causas de la mort	nombre	%
Accions de guerra als fronts	45	39,0
Ferides de guerra	10	8,7
Malalties contretes als fronts de guerra	12	10,4
Accident al front de guerra	1	1,0
Bombardejos	16	14,0
Repressió revolucionària	10	8,7
Repressió franquista	15	13,0
Desapareguts	4	3,5
No consta	2	1,7
Total*	115	100,0

Font: elaboració pròpia a partir de les fonts esmentades en el text.

* El nombre total (115) indica que algunes d'aquestes morts van deixar més d'un fill orfe: en concret, 24 morts van deixar dos fills orfes, en 11 casos tres fills orfes, en 2 casos quatre fills orfes i en un cas cinc fills orfes.

«muerto por Dios y por España». Els represaliats pel bàndol franquista consten com a afusellats o executats i sumen un total de 15, tots com a resultat de condemnes a mort. En els certificats de les sentències de mort que aporten els familiars per tramitar la concessió de l'ajut, es constata que a vegades les condemnes no se sostenien amb proves. Se'ls acusava de pertànyer a partits polítics, a sindicats o, en el súmmum del cinisme, d'«auxili a la rebel·lió»⁷... Per exemple, en un cas examinat pel «Juzgado Militar de Revisión de Causas por Rebelión Sobrescuidas y Archivadas de Barcelona», se certifica la condemna a pena de mort, el 14 de juliol de 1942, amb una part dispositiva en què dóna com a fets provats «[...] y aun cuando no consta la participación del procesado en éstos, si fue visto en uno de los coches que llevaban detenido a los Sres. [...]».

5. Alguns testimonis vivencials

Per completar la recerca sobre els orfes de la Guerra Civil a Granollers es va intentar obtenir la memòria oral d'alguns d'ells que poguessin explicar les seves vivències de la infantesa. L'enregistrament d'aquests testimonis forma part d'un projecte d'entrevistes amb orfes de guerra dut a terme per Lambert Botey i Anna Maimir. En primer lloc, es va mirar de localitzar els 171 orfes del cens de Granollers de 2013, 44 dels quals es varen localitzar i d'aquests se n'escolliren 12, tenint en compte les diferents circumstàncies de la mort del pare, per mirar que fos una mostra diversa. D'aquesta selecció, es va aconseguir el testimoni de quatre persones: Narcisa Saló Baucells, Josep Maria Pou Riera, Núria Garrell Gordi i Ernest Sentís Puig. En els tres primers casos els pares van morir en el bombardeig de Granollers del 31 de maig del 1938, i en l'últim, el pare, que fou represaliat acabada la guerra, va morir de tuberculosi a la presó de Tarragona.

Aquests quatre testimonis, que relaten les vivències d'una infantesa molt marcada per la mort del pare, o del pare i la mare, la gana, la misèria i la por, es van poder enregistrar i complementen el fons documental del cens d'orfes de la Guerra Civil de l'Arxiu Municipal de Granollers. En aquest últim apartat s'aporten els seus testimonis.

Narcisa Saló Baucells va néixer el 4 d'abril de 1927 al centre de Granollers, al carrer de Santa Anna, número 15. Hi vivia amb els seus pares, Francesc Saló Torras, que era de Granollers, i Maria Baucells Vila, que era de Roda de Ter, i amb els seus germans Josep i Agustí, que eren més grans. El pare era representant d'empreses i es guanyava bé la vida. Família de músics, el pare

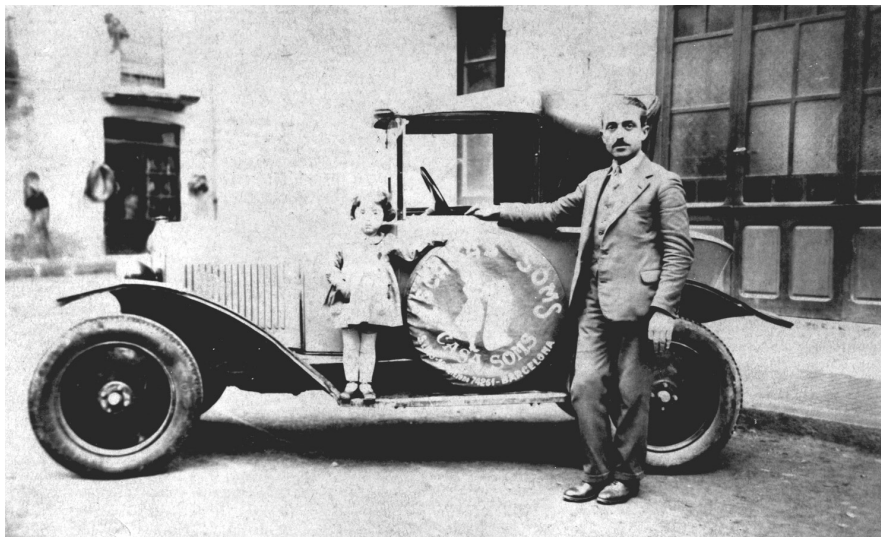
⁷ Vegeu Eduard Navarro, «La repressió a Granollers durant el primer franquisme (1939-1944)», *Ponències. Anuari del Centre d'Estudis de Granollers 2005* (2006), p. 61-90.

i el germà Josep tocaven el piano, i el petit, l'Agustí, el violí. Per a la Narcisa el seu pare tenia reservat un altre instrument, l'arpa: «La Ninons –em deia– estudiarà l'arpa».⁸

Amb la guerra tot va canviar. El pare es va quedar sense feina. Feia només vuit dies que treballava en una sucursal d'abastaments a la cantonada de la plaça de Maluquer i Salvador i el carrer de Sant Roc, quan, en el bombardeig del 31 de maig de 1938, un tros de metralla de la bomba que va caure sobre la cua del quiosc de la plaça va ferir-lo mortalment. La Narcisa tenia només 11 anys, i els seus dos germans estaven lluitant al front de l'Ebre. Va haver de deixar els estudis i va aprendre de brodar. Diu: «Sort en vàrem tenir dels ajuts dels amics», «Vàrem passar molta gana; menjàvem pells de patates i de faves [...]».⁹

L'ofici de brodadora li va permetre guanyar-se la vida, i també va fer de dependenta d'una botiga de roba al carrer de Santa Anna. Els seus germans van poder tornar del front sans i estalvis, i ella es va casar amb Miquel Barret, que treballava a la fàbrica de teixits Can Guitart, amb qui va tenir dos fills, la Narcisa i en Miquel.

Narcisa Saló i el seu pare, Francesc Saló, amb el primer cotxe de la família, en què es veu l'anunci de l'empresa d'escames que representava, Casa Soms, en una imatge de 1930 (Fotografia: cessió de Narcisa Saló / Col·lecció Imatge fixa / Arxiu Municipal de Granollers).

⁸ Fons orals/Arxiu Municipal de Granollers: Entrevista enregistrada el 3/2/2014.

⁹ *Ibidem*.

Josep Maria Pou Riera va néixer a Granollers el 14 de setembre de 1932 en una família benestant. Vivia al bell mig de Granollers, al núm. 70 del carrer Anselm Clavé, amb els seus pares, en Salvador Pou i la Teresa Riera, la tia Teresa Pou i l'avi Isidre Pou. El 31 de maig de 1938, es van despertar amb l'esclat de les bombes. La seva tia el va agafar de la mà i van anar cap a la Porxada a buscar el seu pare, que era el veterinari municipal i que cada matí anava a inspeccionar la venda de la carn i el peix que es feia a la plaça. En arribar a l'entrada de la plaça pel carrer de Santa Esperança, recorda que només va veure morts.¹⁰ El seu pare era un d'ells. Va quedar orfe amb sis anys i aquest fet va marcar la seva infantesa, tot i que diu que només té un record vague del seu pare.

A partir d'aleshores, la tia Teresa Pou Masó, que «era molt valenta», es va posar a treballar i a tirar endavant la família. Va exercir de mestra de pàrvuls de les Escoles Pies, així com a l'escola nocturna que atenia noies treballadores. També va ser la directora de l'escola bressol de l'empresa Roca Umbert. Ella va ser el puntal i referent en la infància d'en Josep Maria. No es va casar mai i en Josep Maria la defineix com «una persona important a la meua vida, més que la mare».¹¹ La recorda amb molta tendresa.

Els anys de la guerra els recorda amb molta por i diu que «tot feia olor de pólvora».¹² No sortia a jugar al carrer i explica que tenien una ràdio dins d'un armari i que escoltaven les notícies del bàndol nacional. També recorda la gana que es passava. Quan el 28 de gener de 1939 les tropes nacionals van entrar a Granollers, explica que a sota casa seva hi havia instal·lat un magatzem col·lectivitzat de queviures i que l'endemà varen esbotzar les portes i s'ho varen emportar tot. «Nosaltres tan sols vàrem agafar dues ampolles de conyac Tres Cosacos, que vàrem fer servir per cuinar», diu.¹³

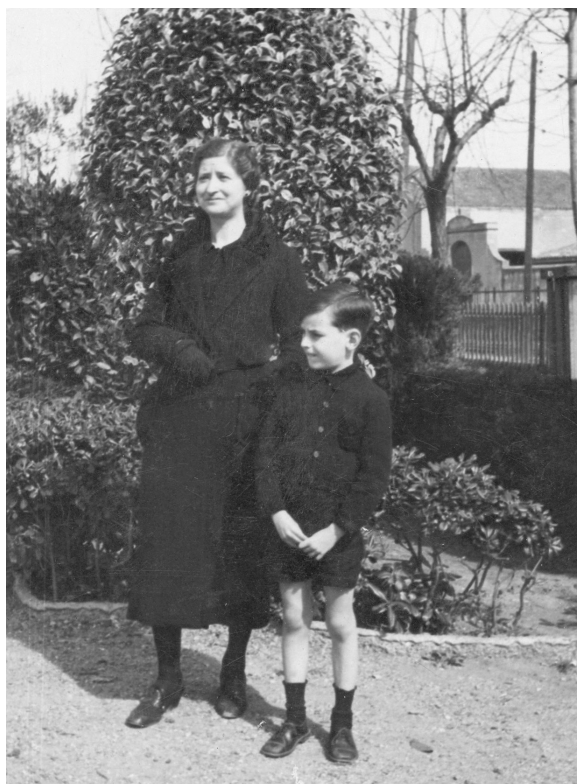
Quan va tenir 14 anys el varen posar d'intern als salesians de Mataró. D'aquesta etapa en té un record molt agradable. Va estudiar després a Barcelona i a Terrassa, i es va llicenciar en enginyeria industrial. Es va posar a treballar amb 25 anys i va treballar en una fàbrica tèxtil a Castellar del Vallès durant 35 anys. En Josep Maria viu amb la seva esposa al carrer Guayaquil, però encara conserva la casa familiar del carrer Anselm Clavé, on el seu fill i la seva jove tenen el despatx d'arquitecte. També hi guarda records i fotografies de la seva vida i de la seva família.

¹⁰ Fons orals / Arxiu Municipal de Granollers. Entrevista enregistrada el 4/4/2014.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

Josep Maria Pou amb la seva tia Teresa Pou Masó, l'any 1939 (Fotografia: cessió de Josep M. Pou / Col·lecció Imatge fixa / Arxiu Municipal de Granollers).

Núria Garrell Gordi tenia vuit anys quan el seu pare, Bonaventura Garrell Alsina, va morir a causa de les ferides provocades pel bombardeig del 31 de maig de 1938 a Granollers. El pare treballava de transportista, i cada dia a les set del matí recollia els paquets d'un local al costat de la Creu Roja de Granollers per anar a Barcelona. Aquell dia va decidir que marxaria més tard, i aquesta decisió va ser fatal: un tros de metralla d'una bomba li va causar la mort. La seva mare, Teresa Gordi, que era de Montmeló, havia mort de tifus quan la Núria tenia només tres anys.

La Núria vivia al carrer del Portalet amb el seu pare i les seves germanes més grans, l'Engràcia i la Rosa. Quan elles dues anaven a l'escola, el seu pare portava la Núria a casa de la seva tia, Dolors Garrell, vídua i amb tres fills, en Lluís, l'Esteve i en Joan Martí Torres, a la caseta de l'antiga biblioteca Francesc Tarafa de Granollers, fins a l'hora d'anar a dormir. La seva tia era la portera de la biblioteca i, com que encara no era oberta, la Núria podia jugar i córrer entre les taules i cadires.

Després de la mort del pare les tres germanes van haver de separar-se: l'Engràcia va anar a viure a Santa Coloma de Farners amb uns oncles, Joan Falgueres i Maria Garrell; la Rosa va anar a viure amb l'oncle Enric Garrell, a Granollers, i la Núria es va quedar amb la seva tia Dolors, també a Granollers. La tia Dolors i els seus cosins van ser la seva família, i, malgrat el drama familiar, s'hi va sentir molt estimada. Va estudiar al col·legi Pereanton fins als 14 anys; després es va posar a treballar en una petita fàbrica tèxtil, can Mirambell, a la plaça de la Muntanya, i més tard a la fàbrica de material elèctric del seu oncle, Enric Garrell Alsina, l'anomenada EGA.

Es va casar amb l'Amadeu Rodríguez i va tenir dos fills, en Lluís i en Daniel, i quatre néts. Amb les seves germanes, l'Engràcia (que té actualment 93 anys) i la Rosa (que en té 89) es veuen de forma regular, sobretot per les festes de Nadal.¹⁴

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 159-172

Les germanes Núria, Engràcia i Rosa Garrell Gordi, 1950 (Fotografia: cessió de Núria Garrell / Col·lecció Imatge fixa / Arxiu Municipal de Granollers).

L'Ernest Sentís Puig, nascut el 5 d'agost de 1941, tot just acabada la guerra, va viure al carrer del Rec de Granollers. La seva infantesa està marcada per la manca del pare i per la presència fonamental de la figura femenina, concretada en la mare, Maria Puig; la tia Ramona Puig (germana bessona de la mare); l'àvia Carme Itchart, i també una noia de Lleó, l'Araceli del Blanco, que van acollir durant la retirada i va viure amb ells fins que es va casar. El seu avi, Josep Puig, que era del Figaró, no era mai a casa; tenia un hort, i d'aquest hort va dependre la família per a la seva supervivència.

¹⁴ Fons orals / Arxiu Municipal de Granollers. Entrevista enregistrada el 29/3/2014.

L'Ernest va ser un nen introvertit, amb pocs amics, que jugava i vivia molt sol. No va conèixer mai el seu pare, l'Ernest Sentís Castellví. Segons explica, «la mare va quedar tancada completament quan va morir-se [el pare] i no vaig tenir cap explicació»,¹⁵ ni d'ella ni de la tia o l'àvia. Pel que ell ha pogut esbrinar, és possible que els seus pares es coneguessin durant la retirada a Barcelona o a França. Quan ell va néixer el seu pare estava en un camp de concentració francès. Quan el va venir a conèixer, unes veïnes el van denunciar. Fou jutjat i condemnat a 12 anys de presó. Va ser empresonat i va morir de tuberculosi, el 31 de desembre de 1943, a l'hospital del convent de les carmelites la Punxa de Tarragona. La seva mare, que tenia 35 anys, es va tancar en ella mateixa per sempre més i mai no la va veure plorar. L'únic contacte que l'Ernest va tenir amb la família del pare va ser una única vegada que va anar a passar uns dies a casa de la seva tia a Reus.

Ernest Sentís amb la seva mare Maria Puig Itchart, el 1946-1947 (Fotografia: cessió d'Ernest Sentís / Col·lecció Imatge fixa / Arxiu Municipal de Granollers).

¹⁵ Fons orals / Arxiu Municipal de Granollers. Entrevista enregistrada el 16/12/2013.

Quan va ser l'hora de fer el servei militar, l'Ernest va demanar la dispensa perquè era orfe, però li fou denegada. En preguntar el motiu a la mare, tan sols li va contestar que no estaven casats. En canvi, aquest fet no va ser un obstacle per obtenir la pensió per orfandat.¹⁶ Del seu pare, explica l'Ernest que només té tres coses: «una fotografia, l'acta de defunció i una figureta que em va fer quan estava empresonat. La resta tot són suposicions».¹⁷ Després ha recopilat informació mitjançant una trobada que es va fer l'any 2011 a Tarragona sobre la memòria històrica.

No obstant aquesta infància tan dura, l'Ernest diu que en té bons records. Recorda la seva àvia com l'ànima de la família, la que aportava una mica d'alegria i de quietud a tanta foscor. Va poder estudiar batxillerat a l'Institut de Granollers. Va començar a treballar d'aprenent de mecànic, després va fer de comercial, va ser encarregat d'una fàbrica de material elèctric, i finalment va muntar la seva pròpia empresa. Actualment està casat, té dues filles i tres nétes.

Ponències
Revista del
Centre d'Estudis
de Granollers,
19 (2015), 159-172

Agraïments

Aquest treball s'ha pogut fer gràcies a la col·laboració del personal de l'Arxiu Municipal de Granollers, a Lambert Botey i Anna Maimir i molt especialment gràcies als quatre testimonis que han volgut compartir una part molt dura de la seva vida. També agraeixo a Jordi Planas la invitació a presentar la meua recerca en aquest article, així com els consells i l'ajut a l'hora de redactar-lo.

¹⁶ L'any 1956 l'import de la pensió per orfandat que cobrava la seva mare era de 270 pessetes trimestrals.

¹⁷ Fons orals / Arxiu Municipal de Granollers. Entrevista enregistrada el 16/12/2013.